

ความหลากหลายของแรงงานเด็กในประเทศไทย: จะป้องกันและแก้ไขปัญหาคันอย่างไร?

กมลชนก ขำสุวรรณ* บุรเทพ โชคธนานุกูล*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหลากหลายของแรงงานเด็ก สำหรับใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาแรงงานเด็ก โดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า แรงงานเด็กในประเทศไทยมีความหลากหลายทั้งมิติประชากรและสังคม ที่สะท้อนให้เห็นถึงแบบแผนหรือแนวโน้มสถานการณ์ปัญหาของแรงงานเด็ก โดยครอบครัวเป็นสาเหตุหลักสำคัญที่ทำให้มีการใช้แรงงานเด็ก ข้อเสนอแนะ ได้แก่ ควรดำเนินการจัดทำการศึกษาสำรวจระดับชาติ ด้านการใช้แรงงานเด็ก (National survey on child labor) เพื่อเป็นฐานข้อมูลสถานการณ์ในระดับประเทศ ที่จะช่วยทำให้เห็นขนาดปัญหาที่แท้จริง และควรกำหนดนโยบายเพื่อพัฒนาศักยภาพครอบครัวให้มีความเข้มแข็งและทำหน้าที่ได้อย่างเหมาะสมเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ตลอดจนมุ่งเน้นให้เด็กต่างชาติเข้าถึงการศึกษาในระบบเพิ่มขึ้น เพื่อเพิ่มความตระหนักของเด็กเกี่ยวกับสิทธิเด็ก ซึ่งจะลดโอกาสที่เด็กจะถูกละเมิดสิทธิ และถูกใช้แรงงานอย่างไม่เป็นธรรม

คำสำคัญ: แรงงานเด็ก ความหลากหลายทางประชากรและสังคม

* นักปฏิบัติการวิจัย สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

Child Labor Diversity in Thailand: How to Prevent and Solve the Problems?

*Kamolchanok Khumsuwan**, *Burathep Chookthananukoon**

Abstract

This article aims to examine child labor diversity in order to develop guidelines for policy implementation to prevent and eliminate child labor. The study used qualitative research methods and documentary research. The results show that there is diversity in child labor in Thailand in terms of the population and social context. This finding reflects the dynamic pattern and trends of child labor and, thus, the challenge to find solutions. This study also found that the family is the main cause of child labor. The research suggests that government should conduct a national survey on child labor to create a national database of information which better reflects the real situation. Policies and programs which strengthen and increase family potential to bring happiness to its members should be implemented. Lastly, government should put more focus on the formal education of migrant children in order to increase their awareness of child rights. This will reduce the chance of being abused or exploited by the worst forms of child labor.

Keywords: Child labor, Population and social diversity

* Researcher, Institute for Population and Social Research, Mahidol University

บทนำ

“เด็ก” เปรียบเสมือนเมล็ดพันธุ์ที่จำเป็นต้องได้รับการดูแล เพื่อให้เติบโตและพัฒนาเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในอนาคต จากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน การขยายตัวของเศรษฐกิจ การเคลื่อนย้ายแรงงาน อิทธิพลของสื่อและเทคโนโลยี ความเจริญก้าวหน้าเข้ามาพร้อมกับความเป็นเมืองสมัยใหม่ ได้ส่งผลกระทบต่อการทำหน้าที่ของสถาบันครอบครัว ทำให้ไม่สามารถทำหน้าที่เลี้ยงดูสมาชิกของครอบครัวได้อย่างเหมาะสมและทั่วถึง ส่งผลให้เด็กมีปัญหาทางพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม และก่อให้เกิดปัญหาในรูปแบบต่างๆ เช่น เด็กเร่รอน เด็กถูกทอดทิ้ง เด็กติดเกมส์ ติดยาเสพติด และเด็กที่ถูกแสวงหาประโยชน์ทางเพศเชิงพาณิชย์ในรูปแบบค้าประเวณีและค่านามูษย์ ดังนั้น ภายใต้สภาพแวดล้อมของสังคมที่ยังขาดระบบคุ้มครองเด็กที่มีประสิทธิภาพเพียงพอ ได้เปิดโอกาสให้เกิดช่องว่างทางกฎหมายให้ผู้ที่มีแสวงหาผลประโยชน์สามารถละเมิดเด็กในหลากหลายรูปแบบ เช่น ถูกขบวนการอาชญากรรมบังคับให้ขอทาน ลักขโมย ขายยาเสพติด ขายเป็นบริการทางเพศ ตลอดจนการใช้แรงงานเด็ก โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กที่มีปัญหาทางความประพฤติ ซึ่งอาจเป็นเด็กที่มาจากครอบครัวแตกแยก หรือเด็กที่อพยพมาจากประเทศเพื่อนบ้าน กลุ่มเด็กดังกล่าวเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูงต่อการถูกละเมิด (องค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ ประเทศไทย, 2554) เนื่องจากส่วนหนึ่งไม่สามารถเข้าถึงระบบบริการขั้นพื้นฐานของรัฐ และบางส่วนที่แม้สามารถเข้าถึงระบบ แต่ได้รับบริการที่ไม่สอดคล้องกับลักษณะปัญหาและความต้องการ ทำให้ต้องกลับเข้าสู่วงจรแห่งปัญหาเดิม

ปัญหาเรื่องแรงงานเด็กของประเทศไทยกำลังถูกจับตามองจากต่างประเทศ โดยเฉพาะแรงงานเด็กต่างชาติ ส่วนหนึ่งเนื่องจากไม่มีข้อมูลที่เป็นทางการในเรื่องจำนวนที่แท้จริง ประเด็นการใช้แรงงานเด็กอย่างไม่เป็นธรรมนั้น ได้ส่งผลกระทบต่อการค้าระหว่างประเทศ และภาพลักษณ์ของประเทศไทยเป็นอย่างมาก เนื่องจากการกระทำที่ทำลายคุณค่าทางเสรีภาพและศักดิ์ศรีขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ เกิดเป็นแรงกดดันจากประชาคมโลกในเรื่องสิทธิมนุษยชนที่เรียกร้องให้ยุติการใช้แรงงานเด็กอย่างไม่เป็นธรรม

ประเทศไทยทำไมยังมีแรงงานเด็ก?

การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคมไทย การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจทำให้มีความต้องการแรงงานมากยิ่งขึ้น ขณะที่อัตราค่าจ้างและค่าครองชีพของแรงงานไทยได้ปรับตัวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประเภทธุรกิจที่ใช้แรงงานระดับล่างจึงเกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงาน ผู้ประกอบการจำเป็นต้องหาแรงงานจากที่อื่นเข้ามาทดแทน โดยเฉพาะแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้าน เช่น พม่า ลาว และกัมพูชา ที่ได้เคลื่อนย้ายเข้ามาทดแทนแรงงานไทยที่ขาดแคลนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากความไม่มั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินในประเทศบ้านเกิด ตลอดจนความล้าหลังในการดำรงชีวิต และการได้รับอัตราค่าจ้างแรงงานที่ต่ำกว่าไทย (ศิริไล, 2555)

แรงงานเด็กในประเทศไทย ส่วนหนึ่งจึงมาจากการเข้ามาทำงานของแรงงานต่างชาติที่มักเข้ามาทำงานในลักษณะผิดกฎหมายและบางครั้งจะมีครอบครัวและผู้ติดตามที่เป็นเด็กมาด้วย นอกจากนี้ ยังมีเด็กบางส่วนที่เกิดในประเทศไทยและกลายเป็นเด็กไร้สัญชาติ ทำให้ขาดโอกาสทางการศึกษา แต่จำเป็นต้องผันตัวเป็นแรงงานเด็กเพื่อช่วยพ่อแม่ทำงานหารายได้ และต้องกลายเป็นแรงงานที่ไม่มีคุณภาพในที่สุด (เปวิกา และวรรดา, 2554) และยัง

รวมถึงแรงงานเด็กที่สมัครใจเดินทางเข้ามาทำงาน จึงกล่าวได้ว่า การมีแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านจำนวนมากอพยพเคลื่อนย้ายมาทำงานในประเทศไทย ซึ่งทำให้เกิดความหลากหลายทางด้านประชากร และสังคม แต่แรงงานเหล่านี้มักอยู่นอกขอบเขตสิทธิและสวัสดิการที่รัฐมีให้แก่ประชาชน จึงส่งผลให้เกิดความยากลำบากในการประกอบอาชีพ และต่อคุณภาพชีวิตโดยรวม ซึ่งรวมถึงการจ้างแรงงานเด็กอย่างไม่เป็นธรรมด้วย เหล่านี้เป็นประเด็นที่หลายประเทศทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยควรให้ความสำคัญและใส่ใจในการป้องกันและแก้ไขปัญหาให้หมดสิ้นไป

ส่วนเด็กไทย ยังพบว่ามียุติกรรมหนึ่งที่ไม่ได้เรียนหนังสือหรือออกกลางคัน เนื่องจากความยากจนหรือต้องย้ายถิ่นตามผู้ปกครอง โดยเด็กกลุ่มนี้ส่วนหนึ่งได้กระทำความผิดทางอาญา เช่น จากการค้ายา ลักขโมย และอยู่ในความดูแลของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ขณะที่มียุติกรรมอีกกลุ่มหนึ่งเข้าสู่ตลาดแรงงาน โดยอยู่ในภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและบริการ (สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาสและผู้สูงอายุ, 2554) ที่เสี่ยงต่อการเป็นแรงงานบังคับ และทำงานเกินเวลา และเสี่ยงต่อการถูกล่วงละเมิดทางเพศ (ศิริพันธ์ พจนาน กมลชนก และสุภรต์, 2558)

บทความนี้ มุ่งเน้นทำความเข้าใจความหลากหลายของแรงงานเด็กในประเทศไทย ในมิติประชากรและสังคม เพื่อดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหา โดยคำนึงถึงความแตกต่างของแรงงานเด็กในหลากหลายแง่มุมที่สะท้อนให้เห็นถึงแก่นแท้ของปัญหาต่างๆ อันจะนำไปสู่กระบวนการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่ตรงประเด็นมากยิ่งขึ้น และมุ่งเน้นที่จะสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการดำเนินการป้องกันและขจัดปัญหาการใช้แรงงานเด็กของประเทศไทยให้หมดสิ้นไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความหลากหลายของแรงงานเด็กในประเทศไทยในมิติประชากร ได้แก่ เพศ อายุ สัญชาติ/เชื้อชาติ และมิติสังคม ได้แก่ นิยามลักษณะงานที่เด็กทำ ยุคสมัยของแรงงานเด็ก สาเหตุของการใช้แรงงานเด็ก รูปแบบการทำงาน เส้นทางการเคลื่อนย้าย และภาคีเครือข่ายที่ดำเนินการป้องกันแก้ไขปัญหา
2. เพื่อศึกษาแนวทางในการกำหนดนโยบายที่เหมาะสมในการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาการใช้แรงงานเด็กในประเทศไทย

วิธีการศึกษา

การศึกษานี้ใช้ข้อมูลจาก 2 แหล่ง ได้แก่ 1) การศึกษาวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้อง และ 2) การสนทนากลุ่มภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับแรงงานเด็กตามนโยบายและแผนระดับชาติเพื่อขจัดการใช้แรงงานเด็กในรูปแบบที่เลวร้าย พ.ศ. 2552 – 2557 ทั้งหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคเอกชน ผู้ประกอบการ องค์กรระหว่างประเทศที่สังกัดประจำประเทศไทย องค์กรพัฒนาเอกชน จำนวน 80 คน และผู้เสียหายจากการใช้แรงงานเด็ก จำนวน 9 คน ในพื้นที่ 21 จังหวัด ครอบคลุมทุกภาค คือ ภาคกลาง ได้แก่ ชลบุรี สมุทรสาคร ปทุมธานี ชลบุรี ฉะเชิงเทรา กาญจนบุรี ภาคใต้ ได้แก่ ชุมพร ภูเก็ต สงขลา นครศรีธรรมราช ภาคเหนือ ได้แก่ เชียงใหม่

ตาก พะเยา ลำพูน น่าน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ขอนแก่น นครราชสีมา มหาสารคาม ร้อยเอ็ด อุตรดิตถ์ และกรุงเทพมหานคร โดยข้อมูลนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ “ศึกษาการประเมินผลการดำเนินงานตามนโยบายและแผนระดับชาติเพื่อขจัดปัญหาการใช้แรงงานเด็กในรูปแบบที่เลวร้าย ปีงบประมาณ พ.ศ. 2552 – 2557” ดำเนินการโดยสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

ทั้งนี้ “แรงงานเด็ก” ในบทความนี้ หมายถึง เด็กที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี ถูกใช้ให้ทำงานในรูปแบบที่เลวร้ายที่สุด (อนุสัญญาฉบับที่ 182 มาตรา 2) รูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ดังต่อไปนี้

- (1) ทุกรูปแบบของการใช้ทาส หรือแนวปฏิบัติที่คล้ายกับการใช้ทาส
- (2) การใช้ จัดหา หรือเสนอเด็กเพื่อการค้าประเวณี เพื่อการผลิต/แสดงสื่อลามก
- (3) การใช้ จัดหา หรือเสนอเด็กเพื่อกิจกรรมที่ผิดกฎหมาย โดยเฉพาะเพื่อการผลิตและขนส่ง ยาเสพติดตามที่นิยามไว้ในสนธิสัญญาระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง
- (4) งานซึ่งโดยลักษณะของงานหรือโดยสภาพแวดล้อมในการทำงานมีแนวโน้มที่จะเป็นอันตรายต่อสุขภาพความปลอดภัย หรือศีลธรรมของเด็ก

แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรม

แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ ได้แก่ แนวคิดในการคุ้มครองแรงงานเด็ก และแนวคิดความหลากหลายของแรงงานเด็ก

การคุ้มครองแรงงานเด็ก

โรเบิร์ต โอเวน (Owen, 1991) มีแนวคิดที่ว่า มนุษย์ทุกคน เกิดมาพร้อมกับจิตที่ว่างเปล่า แต่สภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดลักษณะของเด็กในอนาคต ดังนั้น การพัฒนาเด็กให้เป็นเด็กดี มีคุณภาพ ต้องอาศัยสภาพแวดล้อมที่ดี การศึกษาจึงเป็นทางเลือกสำคัญที่จะสร้างให้เด็กมีความรู้ และมีคุณธรรมจริยธรรม และสะสมเป็นประสบการณ์ แนวคิดเรื่องการศึกษาของโรเบิร์ต โอเวนปรากฏอยู่ในบทบัญญัติของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ซึ่งมีสาระสำคัญ เกี่ยวกับสิทธิที่จะได้รับการพัฒนา ที่หมายความถึงสิทธิที่จะได้รับการศึกษาทุกประเภท ซึ่งมุ่งเน้นพัฒนาเด็ก ทั้งด้านสติปัญญา ร่างกาย จิตใจ และสังคม ควบคู่กัน ดังนั้นการศึกษาจะคุ้มครองและป้องกันเด็กจากการถูกแสวงหาผลประโยชน์ จากการถูกกลั่นแกล้ง รังแก ทอดทิ้ง หรือถูกเอารัดเอาเปรียบทางเศรษฐกิจ หรือเพศพาณิชย์ โดยการศึกษาเป็นวิธีการในการลดจำนวนแรงงานเด็ก เนื่องจากสาเหตุหลักๆ 2 ประการ ได้แก่

- (1) การศึกษาสามารถเพิ่มความตระหนักของเด็กเกี่ยวกับสิทธิเด็ก ซึ่งจะลดโอกาสที่เด็กจะถูกละเมิดสิทธิ และถูกใช้แรงงานอย่างไม่เป็นธรรม (Baker, 2007)
- (2) การที่เด็กเข้าสู่ระบบการศึกษาเป็นการลดโอกาสของการทำงาน ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด การที่เด็กต้องเข้าเรียนในโรงเรียน เป็นการจำกัดชั่วโมงการทำงาน และจำกัดลักษณะและการทำงานที่เด็กสามารถทำได้

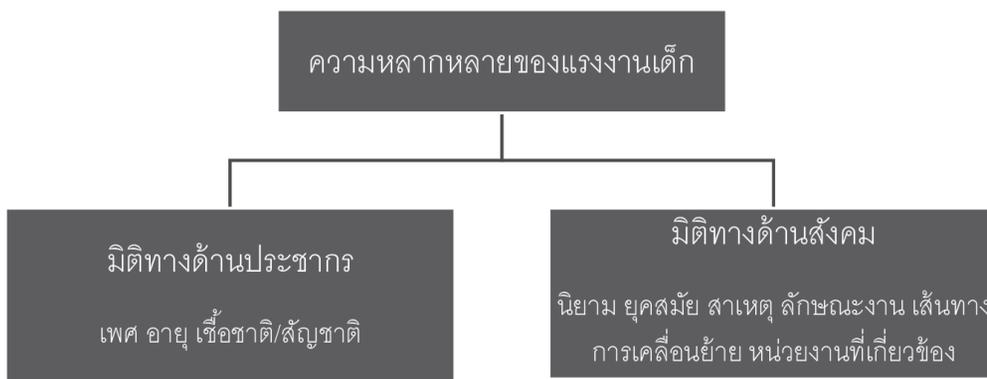
การศึกษาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการคุ้มครองและป้องกันการใช้แรงงานเด็ก ซึ่งแนวคิดการคุ้มครองแรงงานเด็กได้รับการถ่ายทอด และบรรจูลงในบทบัญญัติอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ได้รับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของเด็ก ซึ่งได้รับการคุ้มครองจากรัฐภาคีแห่งสหประชาชาติ โดยรัฐจำต้องพิทักษ์และดูแล รวมถึงต้องมีมาตรการการคุ้มครองทางกฎหมายที่เหมาะสม

ความหลากหลายของแรงงานเด็ก

ความหลากหลาย คือ ลักษณะและประสบการณ์ทั้งหมดที่กำหนดความเป็นปัจเจกบุคคลของแต่ละคน แบ่งออกเป็น 2 มิติ ได้แก่ มิติพื้นฐานที่สามารถมองเห็นได้หรือมิติทางด้านประชากร ประกอบด้วย เพศ อายุ เชื้อชาติ/สัญชาติ ศาสนา สถานภาพสมรสฯ และมีตรองหรือมิติทางด้านสังคม – วัฒนธรรม ประกอบด้วย พื้นที่/ถิ่นกำเนิด ภูมิภาค รูปแบบการทำงาน สถานะทางเศรษฐกิจ (U.S. Department of Commerce and Vice President Al Gore’s National Partnership for Reinventing Government Benchmarking Study, n.d.)

ความหลากหลายของแรงงานเด็ก ในบทความนี้ หมายถึง ความหลากหลายในมิติประชากร ได้แก่ เพศ อายุ เชื้อชาติ/สัญชาติ และความหลากหลายในมิติสังคม ได้แก่ นิยามลักษณะงานที่เด็กทำ ยุคสมัย สาเหตุที่มีการใช้แรงงานเด็ก รูปแบบการทำงาน เส้นทางการเคลื่อนย้าย และหน่วยงานที่ดำเนินการเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นแนวคิดที่คำนึงถึงความแตกต่างทั้งในมิติประชากร และสังคม ทั้งนี้เพื่อเป็นการเรียนรู้และทำความเข้าใจความหลากหลายเหล่านี้ รวมถึงในการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์และวิธีการทำงานให้มีความหลากหลายด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อประเทศไทยจะเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียน ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของประเทศสมาชิกในภูมิภาค 10 ประเทศ ทำให้ประชาชนอาเซียนสามารถเดินทางไปมาได้ทั่วทั้งภูมิภาค โดยเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมติดต่อกันนี้จะทำให้มีแรงงานต่างชาติและแรงงานเด็กเข้ามาทำงานในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะแรงงานจากพม่า ลาว และกัมพูชาที่ถูกนิยามว่าไม่ใช่ไทย จึงทำให้ถูกเลือกปฏิบัติ ถูกเอารัดเอาเปรียบ ตกเป็นเหยื่อการค้ามนุษย์ เกิดปัญหาสังคมที่มีความหลากหลายทับซ้อนเชื่อมโยงกัน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจในความหลากหลายเหล่านี้ จากรูป 1

รูป 1 แผนภาพแสดงความหลากหลายของแรงงานเด็กในประเทศไทย

ที่มา: ปรับปรุงจาก U.S. Department of Commerce and Vice President Al Gore’s National Partnership for Reinventing Government Benchmarking Study (n.d.)

แรงงานเด็กในประเทศไทย: ใครคือกลุ่มเสี่ยง?

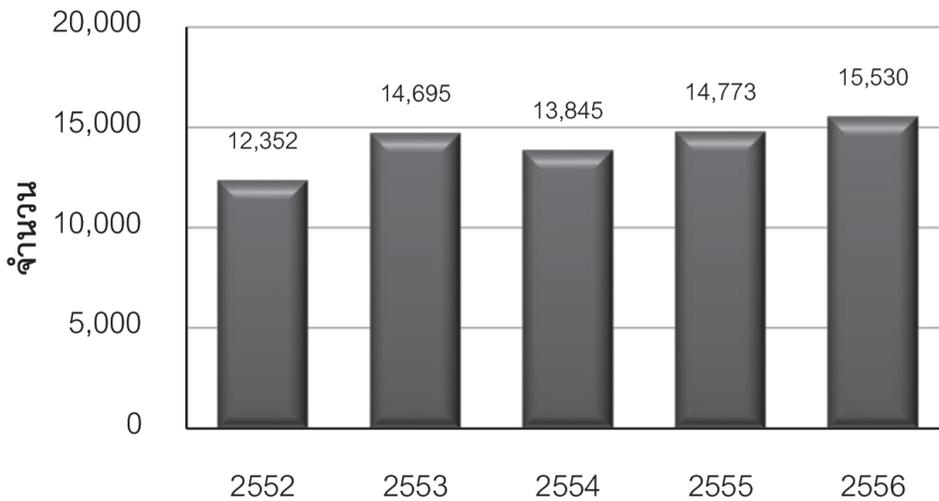
แรงงานเด็กในประเทศไทยมีจำนวนลดลงอย่างมีนัยสำคัญในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา โดยประเทศไทยให้สัตยาบันอนุสัญญาองค์การแรงงานระหว่างประเทศฉบับที่ 182 ว่าด้วยการห้ามและการดำเนินการโดยทันทีเพื่อขจัดรูปแบบที่เลวร้ายที่สุดของการใช้แรงงานเด็กใน พ.ศ. 2544 และอนุสัญญาองค์การแรงงานระหว่างประเทศฉบับที่ 138 ว่าด้วยอายุขั้นต่ำที่อนุญาตให้จ้างงานได้ใน พ.ศ. 2547 นอกจากนี้ การขยายการศึกษาภาคบังคับจาก 6 ปี เป็น 9 ปี ใน พ.ศ. 2545 และเพิ่มเป็น 15 ปี ใน พ.ศ. 2552 (องค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ ประเทศไทย, 2554) ช่วยทำให้เด็กอยู่ในโรงเรียนนานขึ้น

ข้อมูลการทำงานของเด็กแสดงให้เห็นว่า ลูกจ้างเด็กจากการตรวจแรงงานของกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานทั่วประเทศ เมื่อ พ.ศ. 2554 มีจำนวน 19,074 คน และได้ลดลงเหลือ 14,972 คน ใน พ.ศ. 2555 เช่นเดียวกับข้อมูลลูกจ้างเด็กที่เป็นผู้ประกันตนจากสำนักงานประกันสังคม ที่มีจำนวน 50,239 คน เมื่อ พ.ศ. 2554 และได้ลดลงเหลือ 20,465 คน ใน พ.ศ. 2555 (กระทรวงแรงงาน, 2556)

แม้ปัญหาการใช้แรงงานเด็กจะได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้น แต่การอพยพเคลื่อนย้ายของประชากรจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาในประเทศไทย ทำให้มีเด็กจำนวนหนึ่งซึ่งติดตามพ่อแม่เข้ามา และบางส่วนของเด็กและเติบโตในประเทศไทย รวมถึงเด็กอีกจำนวนหนึ่งที่ถูกล่อลวงเข้ามาโดยขบวนการค้ามนุษย์ (สุภางค์, 2550) ซึ่งส่งผลให้เกิดกลุ่มเสี่ยงอีกหลายกลุ่ม อาทิ เด็กที่เป็นผู้อพยพย้ายถิ่น เด็กไร้สัญชาติที่มีจำนวนมากและแอบซ่อนอยู่ในมุมมืดของสังคมไทย (พันธุ์ทิพย์, 2549) รวมถึงเด็กที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดนห่างไกล เด็กเหล่านี้มีแนวโน้มสูงที่จะทำงานในขณะที่อายุต่ำกว่า 15 ปี และมีแนวโน้มที่น่าเป็นห่วงว่าจะถูกกระทำความรุนแรง ล่วงละเมิด หรือแสวงหาผลประโยชน์ (International Labour Organization, 2006) ซึ่งเป็นรูปแบบที่เลวร้ายที่สุดของการใช้แรงงานเด็ก เด็กกลุ่มนี้จึงเป็นกลุ่มประชากรที่มีความเสี่ยงมากที่สุดและมีโอกาสน้อยที่สุดในการเข้าถึงบริการทางสังคมขั้นพื้นฐาน (องค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติประเทศไทย, 2554) เนื่องจากขาดเอกสารแสดงตน ด้อยโอกาสทางการศึกษา และอาศัยอยู่ในครอบครัวที่มีรายได้ไม่มั่นคง (ขวัญชีวิต, 2554)

ส่วนกลุ่มเสี่ยงที่เป็นเด็กไทย มีสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วงเช่นกัน เนื่องจากยังพบการกระทำผิดเป็นจำนวนมากและหลากหลายรูปแบบ ซึ่งไม่ใช่เฉพาะการกระทำความผิดทางศีลธรรมเล็กๆ น้อยๆ เท่านั้นแต่ยังเป็นการกระทำผิดกฎหมายด้วย โดยฐานความผิดที่เพิ่มมากขึ้นจนน่าเป็นห่วงคือ มีการใช้เด็กเป็นเครื่องมือในกระบวนการค้าและเสพยาเสพติด โดยเฉพาะในสถานศึกษา ที่พบว่า มีเด็กและเยาวชนถูกดำเนินคดีฐานความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดเพิ่มมากขึ้น (รูป 2)

รูป 2 จำนวนคดีเด็กและเยาวชนในฐานะความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ. 2552 – 2556

หมายเหตุ: สร้างโดยผู้เขียน โดยใช้ข้อมูลจาก กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน (2558)

นอกจากนี้ ยังมีข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องของเด็กที่เป็นผู้เสพ/ใช้ยา ซึ่งมักจะเป็นกลุ่มเสี่ยงที่จะเข้าสู่วงจรของการถูกใช้เป็นเครื่องมือของการผลิตและขนส่งยาเสพติดที่ถือว่าเป็นรูปแบบที่เลวร้ายที่สุดของการใช้แรงงานเด็ก ทั้งนี้เนื่องจากไม่เพียงแต่เด็กจะเสียโอกาสทางการศึกษาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน แต่ยังถูกตั้งข้อรังเกียจจากสังคมไปตลอดชีวิต ส่งผลให้วิถีการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป เด็กเหล่านี้เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ก็จะเป็นประชากรและแรงงานที่ด้อยคุณภาพ (สมศักดิ์, 2539) และหากเป็นเช่นนี้ติดต่อกันเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ประเทศก็จะขาดบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ

ผลการสนทนากลุ่มภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับแรงงานเด็ก

ความเข้าใจในความหลากหลายของแรงงานเด็กมีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบาย เพื่อดำเนินการคุ้มครองและป้องกันเด็กมิให้เข้าสู่การทำงานในรูปแบบที่เลวร้ายได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้เนื่องจากสถานการณ์ด้านจำนวนและด้านปัญหาแรงงานเด็กที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ตลอดจนรูปแบบและแนวโน้มในอนาคต มีความหลากหลายทั้งมิติประชากรและสังคม ที่ผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนต้องคำนึงถึง โดยผลการศึกษาที่มีข้อค้นพบที่น่าสนใจ ดังนี้

มิติทางต้นประชากร

เพศ ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม พบว่า แรงงานเด็กทั้งไทยและต่างชาติ ทั้งเพศหญิงและเพศชายมีความเสี่ยงทั้งคู่ แต่เสี่ยงในรูปแบบของลักษณะงานที่แตกต่างกัน เพศชาย เสี่ยงต่อการบังคับใช้แรงงาน (ใช้แรงงานหนักอย่างเต็มรูปแบบ/ทำงานเสี่ยง สุดแสนลำบากและสกปรก) เสี่ยงต่อการแสวงหาผลประโยชน์ทางเพศ (เพศพาณิชย์) ตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์ (ทำงานประมงน้ำลึกและโรงงานขนาดเล็ก) ส่วนเพศหญิง เสี่ยงต่อการถูกบังคับใช้แรงงาน การแสวงหาผลประโยชน์ทางเพศ และงานรับใช้ภายในบ้านที่เสี่ยงต่อการถูกล่วงละเมิดทางเพศ

อายุ ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม แสดงให้เห็นว่าในแต่ละช่วงอายุ มีการแสวงหาประโยชน์จากแรงงานเด็กในรูปแบบที่แตกต่างกัน ได้แก่ อายุ 0-5 ปี ถูกบังคับให้ประกอบอาชีพขอทาน อายุ 6-10 ปี ถูกบังคับให้ขายของตามสถานที่ต่างๆ ทั้งในเวลากลางวัน และกลางคืน เช่น ร้านอาหาร สถานที่ท่องเที่ยว เป็นต้น อายุ 11 ปี ขึ้นไป เป็นช่วงที่ร่างกายเจริญเติบโตสามารถใช้แรงงานได้ทุกรูปแบบ แต่ลักษณะของงานอาจจะไม่หนักมากเท่าช่วงอายุ 15-18 ปี ซึ่งช่วงอายุนี้อาจสามารถทำงานหนักทุกชนิดได้เต็มรูปแบบ

เชื้อชาติ/สัญชาติ ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม พบว่า แรงงานเด็กในทุกภูมิภาคมีความหลากหลายทางเชื้อชาติภาคเหนือ มีแรงงานเด็กไทย เด็กต่างชาติ เด็กชาติพันธุ์ และเด็กไร้สัญชาติ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีแรงงานเด็กไทยและเด็กต่างชาติ ภาคกลาง ส่วนใหญ่เป็นเด็กต่างชาติที่ติดตามพ่อแม่ ภาคใต้ มีแรงงานเด็กไทยและแรงงานเด็กต่างชาติ

มิติทางต้นสังคม

นิยามลักษณะงานที่เด็กทำ ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม สะท้อนให้เห็นว่า ประเทศไทยใช้เกณฑ์อายุของเด็กที่ถูกจ้างงานมากำหนดนิยามลักษณะงานที่เด็กทำ ซึ่งต้องอาศัยกฎหมายคุ้มครองแรงงาน หรือบรรทัดฐานของอนุสัญญาองค์การแรงงานระหว่างประเทศเป็นเกณฑ์สำคัญในการอ้างอิง เช่น งานที่เด็กทำได้ (Child work) หรือแรงงานผู้เยาว์ (Child worker) ที่เป็นแรงงานที่ทำงานปลอดภัยและได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายแรงงานและกฎหมายประกันสังคม เป็นงานที่ไม่เป็นอุปสรรคต่อการศึกษา และเป็นงานที่เกื้อหนุนให้เด็กได้รับประสบการณ์ที่ดีในเบื้องต้นของชีวิตการทำงาน ในขณะที่นิยามสากล เป็นการกำหนดนิยามที่เน้นสภาพแวดล้อมในการทำงาน หรือเงื่อนไขการจ้างงานที่เลวร้ายที่สังคมยอมรับไม่ได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่กำกับควบคู่กับอายุเด็กที่ทำงาน ส่งผลให้นิยามลักษณะงานที่เด็กทำ มีการใช้คำอธิบายที่แตกต่างกันตามแนวคิดของแต่ละหน่วยงาน ส่งผลให้การจัดเก็บข้อมูลด้านจำนวนและสถานการณ์ของแต่ละหน่วยงานแตกต่างกัน

ยุคสมัยของการใช้แรงงานเด็ก ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้อง สะท้อนว่า แรงงานเด็กในประเทศไทย เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย โดยเริ่มต้นจาก **ยุคของทุ่งนา** (Paddy fields phase) อันเป็นยุคสมัยที่การปลูกข้าวเป็นอาชีพหลักของสังคมไทย เด็กในยุคนี้จึงเป็นแรงงานในภาคเกษตรเพื่อช่วยพ่อแม่ทำงาน เนื่องจากวัฒนธรรมไทยสอนให้ลูกต้องรู้จักช่วยเหลือตัวเองและครอบครัว และชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมไทยสมัยก่อนค่อนข้างลำบาก ทุกคนในครอบครัวต้องช่วยกันทำมาหากิน เพื่อตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ (Baker, 2007) ดังนั้นการใช้แรงงานเด็กในยุคนี้ จึงเป็นเพียงการทำงานเพื่อช่วยเหลือครอบครัวและพ่อแม่ ผู้ปกครอง ซึ่งเป็นความจำเป็นและเป็นวิถีชีวิตของสังคมไทย

ยุคของโรงงานนรก (Hell factories phase) เป็นยุคที่เปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม เด็กจึงเข้าสู่การเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมการผลิตและการบริการ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทำให้เกิดรายได้ ปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคนี้ ได้แก่ ความยากจน (Mendelievich, 1979) ส่วนปัจจัยที่สำคัญอื่นๆ ได้แก่ ความแตกต่างในด้านเศรษฐกิจระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบท การพัฒนาด้านการคมนาคม ความต้องการแรงงานแบบไม่ใช้ทักษะมากขึ้น (International Labor Organization, 2006) นอกจากนี้ ระบบนายทุนที่ต้องการจ่ายค่าจ้างต่ำ เพราะต้องการลดต้นทุนการผลิต และทำกำไรเพิ่มขึ้น จึงเกิดการจ้างแรงงานต่างชาติ (ศิริไล, 2555) ทำให้แรงงานเด็กในยุคนี้มีทั้งกลุ่มเด็กไทยและเด็กต่างชาติ ปัญหาที่พบในยุคนี้ ได้แก่ แรงงานเด็กมีทั้งใน

รูปแบบสมัครใจและถูกบังคับใช้แรงงาน ลักษณะงานมีแนวโน้มที่จะเป็นอันตรายต่อสุขภาพ หรือความปลอดภัยของเด็ก ต่อมาปัญหาได้ขยายตัวเป็นการใช้แรงงานรูปแบบอื่นที่เป็นการล่วงละเมิดสิทธิมนุษยชน การบังคับขู่เข็ญ การทำร้ายร่างกาย จิตใจ การทำให้เสียอิสรภาพและศักดิ์ศรีของการเป็นมนุษย์ ที่เป็นรูปแบบที่เลวร้ายที่สุด

ยุคของการเรียน (Schooling phase) การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคนี้ เป็นผลมาจากพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 นโยบายเรียนฟรี 15 ปี (สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์, 2552) ของประเทศไทย ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2552 นอกจากนี้แนวความคิดของพ่อแม่เริ่มเปลี่ยนแปลงไป คือ ต้องการให้ลูกได้รับการศึกษาในระดับสูงขึ้น จึงสนับสนุนให้เรียนหนังสือ เพราะมีทัศนคติว่ายิ่งเรียนสูงยิ่งเป็นเจ้าคนนายคนทำงานสบาย เด็กไทยส่วนใหญ่จึงได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น ปัญหาที่พบในยุคนี้ คือ มีนักเรียนออกกลางคันบ้าง โดยเฉพาะกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมต้นและปลาย โดยเหตุผลของการออกกลางคันนั้น ส่วนใหญ่มาจากปัญหาความยากจน และการต้องอพยพตามผู้ปกครอง นอกจากนี้ ยังพบว่า นักเรียนมัธยมต้นมีแนวโน้มที่จะออกกลางคันเนื่องจากการสมรสด้วย (สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาสและผู้สูงอายุ, 2554)

ขณะที่เด็กต่างชาติเข้าสู่ระบบการศึกษาไม่มากนัก เนื่องจากการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนของรัฐที่มีเด็กต่างชาติเรียนร่วมกับเด็กไทยยังไม่มีรูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมกับเด็กที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม ยกเว้นบางโรงเรียนที่มีเด็กต่างชาติจำนวนมากเข้าเรียน (บุบผา, 2554) นอกจากนี้ ชุมชนยังมีอคติต่อเด็กต่างชาติ ทำให้พ่อแม่ไม่ต้องการให้เด็กเข้าเรียนหนังสือ อีกทั้งยังมีพ่อแม่เด็กต่างชาติบางคนต้องการให้เด็กทำงานมากกว่าไปโรงเรียน (ศิริพันธ์ และคนอื่นๆ, 2558)

สาเหตุที่ทำให้มีการใช้แรงงานเด็ก ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม พบว่า สาเหตุที่ทำให้มีการใช้แรงงานเด็กมีหลายสาเหตุ ทั้งสาเหตุที่เกิดจากตัวเด็ก ได้แก่ การคบเพื่อน การด้อยโอกาสทางการศึกษา สาเหตุจากสภาพครอบครัว ได้แก่ ครอบครัวแตกแยก ความรุนแรงในครอบครัว รายได้ของครอบครัว สาเหตุจากสังคมวัฒนธรรม ได้แก่ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้พ่อแม่ลูกมีการปฏิสัมพันธ์กันน้อยลงและสภาพแวดล้อมในการดำเนินชีวิต (เมือง/ชนบท) สาเหตุจากการเข้าไม่ถึงสวัสดิการขั้นพื้นฐานของภาครัฐ ได้แก่ การสงเคราะห์เมื่อเจ็บป่วย การเข้าถึงการศึกษา และสาเหตุอื่นๆ ได้แก่ เด็กต่างชาติที่ติดตามพ่อแม่เข้ามาทำงาน เด็กที่ลักลอบเข้าเมืองมาโดยผิดกฎหมาย (ไม่มีสถานะทางทะเบียน) การบังคับใช้กฎหมายที่ขาดประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลสะท้อนว่าครอบครัวเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการใช้แรงงานเด็ก เนื่องจากความอ่อนแอของสถาบันครอบครัว ปัญหาทางเศรษฐกิจ ทำให้ครอบครัวไม่สามารถดูแลเด็กได้ดี และไม่สามารถสนับสนุนด้านการศึกษาแก่เด็กได้ เด็กจึงต้องเข้าสู่กระบวนการทำงาน

เส้นทางการเคลื่อนย้าย ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้องแสดงให้เห็นถึงเส้นทางการเคลื่อนย้ายแรงงานต่างชาติที่แตกต่างไปตามประเทศต้นทาง โดยต้นทางจากประเทศพม่า สามารถอพยพเข้ามาได้ทั้งทางบกและทางทะเล ผ่านอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดระนอง ทางทะเลอันดามัน (โรฮีนจา) ต้นทางจากประเทศลาว ผ่านมาทางจังหวัดอุบลราชธานี (ช่องเม็ก) จังหวัดหนองคาย จังหวัดน่าน จังหวัดมุกดาหาร จังหวัดเชียงราย ต้นทางจากประเทศกัมพูชา ผ่านมาทางจังหวัดสระแก้ว จังหวัดจันทบุรี จังหวัดตราด จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ ต้นทางจากประเทศเวียดนาม เป็นการเดินทางโดยเครื่องบิน แล้วมีการกระจายตัวที่กรุงเทพมหานคร (กระทรวงแรงงาน, 2556)

รูปแบบของการทำงาน ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม พบว่า มีเด็กทำงานอยู่ในทุกภาค ทั้งภาคอุตสาหกรรม (เสี่ยงต่อการยกของหนัก ทำงานเกินเวลา อยู่ในสภาพแวดล้อมเสียงอันตราย) ภาคบริการ เช่น งานเสิร์ฟอาหาร ร้านหมูกระทะ ร้านคาราโอเกะ สปา อาบอบนวด (เสี่ยงต่อการเป็นแรงงานบังคับ ทำงานเกินเวลา) ภาคการเกษตร เช่น ทำไร่ ข้าวโพด ยางพารา อ้อย (เสี่ยงต่อการเป็นแรงงานบังคับ ทำงานเกินเวลา) ภาคประมงและประมงต่อเนื่อง เช่น แกะกุ้ง แบกปลา คัดปลา (เสี่ยงต่อการเป็นแรงงานบังคับ) ขอบทาน (เสี่ยงต่อการเป็นแรงงานบังคับ, การแสวงหาผลประโยชน์จากเด็ก) โดยแรงงานในรูปแบบทาส และแรงงานอันตรายมีแนวโน้มลดลง ขณะที่แรงงานในรูปแบบเพศพาณิชย์ สีสลามก คำประเวณี และผลิตและขนส่งยาเสพติด มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

หน่วยงานที่ดำเนินการเกี่ยวข้อง ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม แสดงให้เห็นว่าหน่วยงานที่ดำเนินการเกี่ยวข้อง มีทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และภาคประชาสังคม ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมียุทธศาสตร์แตกต่างกัน ทำให้ยากต่อการปฏิบัติและการบูรณาการ เนื่องจากแต่ละหน่วยงานมีงบประมาณ แผนงาน และระเบียบปฏิบัติของตนเอง

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อมูลจากการศึกษาทำให้ทราบว่าแรงงานเด็กในประเทศไทยมีความหลากหลายทางด้านประชากรและสังคม โดยความหลากหลายในมิติประชากร ช่วยทำให้เข้าใจข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประชากรในเรื่องต่างๆ ทั้งในเรื่องของขนาด โครงสร้างและการกระจายตัว ข้อค้นพบจากการศึกษา สะท้อนให้เห็นว่า แรงงานเด็กในประเทศไทย มีทั้งเด็กไทย เด็กต่างชาติ เด็กไร้รัฐ เด็กชาติพันธุ์ ทำงานในรูปแบบแตกต่างกันตามอายุและเพศ ซึ่งคุณลักษณะต่างๆ ทางประชากรเหล่านี้ ชี้ให้เห็นถึงแบบแผนหรือแนวโน้มสถานการณ์ปัญหาของแรงงานเด็กที่จะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายในการป้องกันและแก้ไขปัญหา ขณะที่จำนวนแรงงานเด็กและปัญหาที่มีความหลากหลายเพิ่มขึ้น ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสำนักงานสถิติแห่งชาติและกระทรวงแรงงาน ควรร่วมกันดำเนินการจัดทำ การสำรวจระดับชาติด้านการใช้แรงงานเด็ก เพื่อเป็นฐานข้อมูลสถานการณ์ในระดับประเทศ ที่จะช่วยทำให้เห็นขนาดปัญหาที่แท้จริง ที่ต้องดำเนินการจัดการใช้แรงงานเด็กในรูปแบบที่เลวร้ายให้หมดสิ้นไป

ส่วนความหลากหลายในมิติสังคม ช่วยทำให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมที่จะเกิดขึ้นและสามารถวางแผนจัดการและควบคุมการเปลี่ยนแปลง รวมถึงกำหนดมาตรการในการบรรเทาผลกระทบทางลบให้น้อยที่สุด โดยข้อค้นพบจากการศึกษา สะท้อนว่า แรงงานเด็กในประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตที่เด็กทำงานเพื่อช่วยเหลือครอบครัวและพ่อแม่ ผู้ปกครอง เข้าสู่การเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมการผลิตและการบริการ ซึ่งเป็นการทำงานที่ทำให้เกิดรายได้ ขณะที่ระบบนายทุนต้องการลดต้นทุนการผลิต และทำกำไรเพิ่มขึ้น จึงเกิดการจ้างแรงงานต่างชาติ โดยครอบครัวเป็นสาเหตุหลักสำคัญที่ทำให้มีการใช้แรงงานเด็ก ทั้งนี้เนื่องจากครอบครัวไม่สามารถหาหน้าที่เลี้ยงดูสมาชิกของครอบครัวได้อย่างเหมาะสมและทั่วถึง ส่งผลให้เด็กมีปัญหาทางพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม และก่อให้เกิดปัญหาในรูปแบบต่างๆ ดังนั้น แนวทางในการแก้ไขปัญหาแรงงานเด็กไทยควรมุ่งเน้นไปที่ครอบครัว โดยกรมกิจการสตรีและครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ควรกำหนดนโยบายเพื่อพัฒนาศักยภาพครอบครัวให้มีความเข้มแข็งและทำหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม ในการส่งเสริมให้มีการจัดสวัสดิการขั้นพื้นฐานที่เหมาะสมกับความต้องการของครอบครัวทุกลักษณะ ตลอดจนส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายทางสังคมทุกระดับในการพัฒนาคุณภาพครอบครัว เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ขณะที่การแก้ไขปัญหาแรงงานเด็กต่างชาติ ควรมุ่งเน้นที่การให้เด็กต่างชาติเข้าถึงการศึกษาในระบบให้เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะบริเวณชุมชนต่างๆ ที่มีชาวต่างชาติอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น เนื่องจากการศึกษาสามารถเพิ่มความตระหนักของเด็กเกี่ยวกับสิทธิเด็ก ซึ่งจะลดโอกาสที่เด็กจะถูกละเมิดสิทธิ และถูกใช้แรงงานอย่างไม่เป็นธรรม เป็นการจำกัดชั่วโมงการทำงาน จำกัดลักษณะ และการจ้างงานที่เด็กสามารถทำได้ นอกจากนี้การศึกษาจะคุ้มครองและป้องกันเด็กจากการถูกแสวงหาผลประโยชน์ จากการถูกกลั่นแกล้ง รั้งแก ทอดทิ้ง หรือถูกเอารัดเอาเปรียบ หรือเพศพาณิชย์

เอกสารอ้างอิง

- กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน. (2558). *คดีฐานความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดที่ดำเนินคดีในสถานพินิจทั่วประเทศ จำแนกตามประเภทยาเสพติด*. สืบค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2558, จาก http://2.doj.mog.go.th/media/k2/attachments/back_drug.pdf
- กระทรวงแรงงาน. (2556). *สถานการณ์การใช้แรงงานเด็กในรูปแบบที่เลวร้าย ในมุมมองของกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน: การจัดการต่อปัญหาภายใต้ทรัพยากรที่จำกัด*. ใน การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อกำหนดกรอบการจัดทำนโยบายและแผนระดับชาติเพื่อขจัดการใช้แรงงานเด็กในรูปแบบที่เลวร้าย (น.1 – 5). กรุงเทพมหานคร: กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน กระทรวงแรงงาน และองค์การแรงงานระหว่างประเทศ.
- ขวัญชีวัน บัวแดง. (2554). *การปรับตัวทางสังคมและวัฒนธรรมของทนายทຸ່ນที่ 2 ของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศเมียนมาร์*. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุบผา อนันต์สุชาติกุล. (2554). *โครงการรูปแบบและการจัดการศึกษาสำหรับทนายทຸ່นที่สองของผู้ย้ายถิ่นจากประเทศเมียนมาร์*. เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เปวิกา ชูบรรจง และ วรดา แดงสอน. (2554). *การศึกษาคุณภาพชีวิตของแรงงานต่างด้าวในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร*. (ผลงานวิจัยนักศึกษาระดับปริญญาโทศิลปศาสตรบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, นครปฐม.
- พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร. (2549). *เด็กไร้รัฐและเด็กไร้สัญชาติในประเทศไทย*. ใน การประชุมคณะกรรมการศึกษาหามาตรการในการแก้ปัญหาเด็กไร้สัญชาติ ตามคำสั่งคณะกรรมการกฤษฎีกา สตรี เยาวชน และผู้สูงอายุ (น.1 – 15). วุฒิสภา
- ศิริพันธ์ กิตติสุขสถิต, พงนา หันจางสิทธิ์, กมลชนก ขำสุวรรณ, และสุภรต์ จรัสสิทธิ์. (2558). *การศึกษาการประเมินผลการดำเนินงานตามนโยบายและแผนระดับชาติเพื่อขจัดการใช้แรงงานเด็กในรูปแบบที่เลวร้าย ปีงบประมาณ พ.ศ. 2552 – 2557*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศิริไล ชยางกูร. (2555). *แรงงานข้ามชาติกับความต้องการดูแลผู้สูงอายุในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. (2539). *ปัญหาของแรงงานเด็ก*. กรุงเทพมหานคร: มายด์ พับปิลซิ่ง.
- สุภาวศ์ จันทวานิช. (2550). *สภาพปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะ: การจัดการศึกษาเด็กต่างชาติในจังหวัดชายแดน*. *วารสารการศึกษาไทย*, 4(38), 33 – 41.
- สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาสและผู้สูงอายุ. (2554). *รายงานการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ ปี 2553*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพ และพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาสและผู้สูงอายุ.
- สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (2552). *การดำเนินงานนโยบายเรียนฟรี 15 ปี อย่างมีคุณภาพ*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- องค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (ยูนิเซฟ) ประเทศไทย. (2554). *การวิเคราะห์สถานการณ์เด็กและสตรี พ.ศ. 2554*. กรุงเทพมหานคร: องค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (ยูนิเซฟ) ประเทศไทย.
- Baker, S. (2007). *Child Labour and child prostitution in Thailand: Changing realities*. Bangkok: White Lotus.
- International Labour Organization (ILO). (n.d.). *Overview of child labour in Thailand*. Retrieved April 1, 2015, from http://www.ilo.org/public/english/asro/bangkok/download/yr2008/cl08_overview.pdf

Mendelievich, E. (Editor). (1979). *Children at work*. Geneva: International Labour Office, ILO.

Owen, R. G. (1991). *Organizational behavior in education*. Boston: Allyn and Bacon.

U.S. Department of Commerce and Vice President Al Gore's National Partnership for Reinventing Government Benchmarking Study. (n.d.). *Best Practices to Achieving Workforce Diversity*. Retrieved April 1, 2015, from [http://www.govinfo.library.unt.edu/npr/library/workforce diversity.pdf](http://www.govinfo.library.unt.edu/npr/library/workforce%20diversity.pdf)